

З МУЗЕЙНОГО
ДОСЬЄ

Іван Даценко

Загальновідомою є теза про те, що людське життя набагато непередбачуваніше й несподіваніше, ніж ми його собі уявляємо. У часи катаклізмів ХХ століття й поготів... Підтвердженням цього є фантастична доля Івана Івановича Даценка, яка перетворила його з радянського льотчика-героя на вождя індіанського племені.

Льотчик

Іван Іванович Даценко народився 29 листопада 1918 р. у с. Чернечий Яр нині Диканського району Полтавської області, що на той час перебувало у складі Української Держави, на чолі якої стояв гетьман Павло Скоропадський. Батьки юнака були селянами. Крім первістка Івана, вони виховували доньку Дарину та сина Василя. У 1929 р. померла мати, невдовзі вдруге одружився батько. Мачуха прихильно ставилася до дітей, разом із батьком зробила все можливе, щоб родина без утрат пережила Голодомор 1932 – 1933 рр.

Неповну середню освіту Іван здобув у сусідньому с. Великі Будища. Юнакові доводилося щодня долати майже п'ять кілометрів, щоб дістатися до школи. Після закінчення 7 класів вступив до зооветеринарного технікуму, а в 1937 р. був призваний до лав Робітничо-селянської червоної армії (РСЧА).

У 1920 – 1930-х рр. надзвичайної популярності серед молоді набула авіація, тому важко було знайти юнака, який не мріяв би про небо. Іван не став винятком. Попри застереження рідних про небезпеку такого кроку, він подав заяву про вступ до Третьої авіаційної військової школи льотчиків і льотчиків-спостерігачів (з червня 1938 р. – Військове авіаційне училище льотчиків ім. К.Є.Ворошилова, з 1940 р. –

Літак Іл-4 (ДБ-3Ф). 1940-ві рр.

І Чкаловське військово-авіаційне училище льотчиків ім. К.Є. Ворошилова (м. Чкалов, нині Оренбург, РФ).

Навчання Іван віддавав усі свої сили та здібності. Про нестримне бажання досконало засвоїти нові знання неодноразово писав у листах додому. Рідні всіляко підтримували майбутнього льотчика. У 1939 р., коли помер батько, вони вирішили не повідомляти курсанту, аби не завадити йому успішно скласти іспити. У листопаді 1940 р. Іван закінчив училище. Його призначили на посаду молодшого льотчика 1-ї резервної авіаційної бригади Орловського військового округу, згодом – молодшого льотчика 93-го далекобомбардувального авіаційного полку.

22 червня 1941 р. розпочалася німецько-радянська війна. Іван опинився в її вирі з першого дня. Аеродром базування авіаційного полку дислокувався в с. Скоморохи Писківської сільради Житомирської області. З першого дня бойових дій льотчики намагалися чинити запеклий опір, проте сили були нерівними. Разом за відступаючими частинами Червоної армії авіаційний полк, у якому служив Іван Іванович Даценко, з боями рухався на схід. Нерідко після виконання бойового завдання льотчики поверталися на запасне летовище, оскільки ворог уже встигав знищити основне.

Льотчик лейтенант Іван Даценко воював у складі 93-го далекобомбардувального авіаційного полку (з 12 серпня 1941 р. – 98-й далекобомбардувальний авіаційний полк; з березня 1942 р. – 752-й авіаційний полк далекої дії; з 26 березня 1943 р. – 10-й гвардійський авіаційний полк далекої дії).

В. Лужецький. Герої Радянського Союзу Іван Даценко та Григорій Безобразов.

У червні 1942 р. під час виконання бойового завдання літак Даценка був підбитий, а сам пілот дістав важке поранення в ногу. Після лікування повернувся до рідного полку. Знову відзначився в ніч з 3 на 4 вересня 1942 р., коли в районі населеного пункту Нова Надєжда Куйбишевського району Ростовської області (РФ) з висоти 2 700 метрів екіпаж бомбардувальника знищив три цистерни пального, кілька танків і значну кількість живої сили противника. Результат наступного вильоту (у ніч з 5 на 6 вересня 1942 р.) вразив не менше – 3 цистерни пального, 3 ворожі літаки та 2 військові об'єкти. Загалом до кінця вересня 1942 р. Іван здійснив 45 успішних бойових вильотів, з яких 35 – нічні. Інколи пілоту доводилося підніматися в небо кілька разів упродовж ночі. Такі дії не залишилися непоміченими – льотчика було нагороджено орденом Червоного Прапора.

У жовтні 1942 р. Іван Даценко отримав призначення на посаду командира ланки. У ході багатомісячних боїв військам РСЧА вдалося блокувати велике угруповання гітлерівської армії в районі Сталінграда, але ворог не припиняв боротьби. У січні 1943 р. 752-й авіаційний полк далекої дії отримав завдання провести бомбардування гітлерівських військ на південному заході від Сталінграда. Погодні умови виявилися вкрай несприятливими для виконання бойового завдання. Люті морози змінилися заметілями та туманами. Не було видно ані злітної смуги, ані перешкод на шляху. Ворога можна було побачити лише на малій висоті, на якій літак міг стати легкою здобиччю для ворожих зеніток, тому завдання доручали лише досвідченим авіаторам. Тричі на його

Здравствуй родная Дарина!
 Получаю болячку від тебе писем. Зодати
 пишу и тоді: то незнаю гою ти їх не
 полугаєш.
 Я на твоє відео по сержант бо ніхто
 ідал що ти направно думавше що
 я на іжді сержант. Того мени на іжді
 сержант. Навіщо, тоді ж. у мене одна
 сестра так гою ж іна на іжді сержант
 я був дуже далеко від іжді. Літас на
 фронті. Колесники я потім на колесу
 за Дніпром на річці України.
 Маму Дарина зорю туди все дещо
 ну тільки це не свідомо. Праців
 над вами зорю туди в свідомо іжді не
 маювати і ко мого вас поправа свідомо.
 Того тільки це відео на іжді зорю туди
 по маю тільки свідомо по ваді іжді
 зробили не верити мене іжді іжді и
 маювати берете своє зорю туди.

Вадя Котік как зорю так іжді нічого
 маювати. Навіщо свідомо свідомо в іжді
 скоро відео розвіди то зорю туди зорю туди
 Леша мени всі новості даю ти іжді
 годі зорю туди маювати іжді.
 Виконав я тоді денжний свідомо
 такою як з іжді свідомо, паміти.
 Будає с 1 травня маювати в Дніпро
 маю райвоенкоматом по 500 руб свідомо.
 В цьому місяці вимло тоді зорю туди
 Свідомо іжді свідомо все зорю туди іжді
 маю рідного Дарина.
 До дядя Мокор і зорю туди маювати по іжді
 до ваді зорю туди іжді іжді зорю туди.
 Діядя Дарина нічого не зорю туди.
 Зорю туди іжді зорю туди іжді зорю туди.
 Федор зорю туди іжді зорю туди іжді зорю туди.
 Тобіти, Голіти іжді зорю туди іжді зорю туди.
 Ковалі іжді зорю туди іжді зорю туди.
 Зорю туди іжді зорю туди іжді зорю туди.

Дарині Марії Голіти Ліді.
 Григорій Григорій Ковалевич. Віт свідомо.
 Григорій Григорій Савин
 Григорій всім вам дорожше зорю туди
 Карпого-Ірчу. Григорій Николаю Савиневичу
 Невдовзі Дарина. До зорю туди в
 порядку.
 Зорю туди іжді зорю туди іжді зорю туди.
 ПОЛКОВНИК ГОЛОВИ 66340
 Зорю туди іжді зорю туди іжді зорю туди.
 Зорю туди іжді зорю туди іжді зорю туди.
 Зорю туди іжді зорю туди іжді зорю туди.
 9.12.1944.

м. Біла Церква на Київщині. Іван нарешті зміг побачити, хоча б із кабіни літака, свою домівку. Сестрі повідомляв: «Пролітав над Вами, над Чернещиною, але літак був несправний. Я не міг Вас привітати...». Брат намагався всіма можливими засобами підтримати Дарину: надіслав їй грошовий атестат, давав життєві поради й у кожному листі обіцяв повернутися живим...

У квітні 1944 р. війська РСЧА розгорнули широкий наступ на захід. На своєму шляху зустріли серйозний спротив ворога. Аби його здолати, необхідно було завадити постачанню противника. Командування полку дістало наказ завдати ударів по тилах гітлерівських військ.

У ніч з 18 на 19 квітня 1944 р. з аеродрому в Білій Церкві піднялося кілька бомбардувальників Іл-4. Їх метою була залізнична станція Львів-2. Першим рухався літак капітана Івана Даценка. Він мав вийти на ціль і скинути освітлювальні бомби, щоб екіпажі, які летіли за ним, провели влучне бомбардування. Літак скинув кілька бомб (САБів), але потрапив під вогонь ворожих зеніток і був збитий.

Свідок тих подій, Герой Радянського Союзу Олексій Миколайович Кот, у своїх мемуарах «На дальніх маршрутах» (Київ, 1983) писав: «Об'єктом бомбардування був залізничний вузол. Незважаючи на вперте протистояння зенітної артилерії й нічних винищувачів, завдання ми виконали. На коліях палали вагони, вибухали склади з паливом. Ми нарахували 26 пожеж. У цьому вильоті разом із товаришами цілі освітлював екіпаж Івана Даценка. Крім штурмана Безобразова, радиста Світлова, у складі екіпажу перебував і заступник начальника політвідділу дивізії майор Микола Олександрович Завірохін. Коли літак, який скинув САБи, зловили кілька прожекторів, серце в мене завмерло. Феєрверки розривів пофарбували небо в червоний колір, але льотчик вів літак бойовим курсом крізь вогняний вихор. І раптом пролунав вибух. Мабуть, снаряд, а може, й не один, потрапив у бензобак. В усі боки розлетілися проїняті вогнем уламки. Багато з тих, хто був у цей час у районі цілі, бачили цю страшну картину. Ніхто з членів екіпажу не встиг скористатися парашутом...».

Товариш Даценко, капітан Микола Павлович Жуган, вважав, що Іван міг вижити й потрапити в полон. Своїми припущеннями поділився з Дариною Іванівною в листі на початку 1945 р.: «Ви питаєте, як загинув Іван. Можливо, він живе, тільки в німецькому полоні. Це було у квітні в районі Львова, вночі його збила зенітка, літак його загорівся. Я теж літав тоді і все бачив, але допомогти не можна було нічим. Так більше я Івана і не бачив, хоча територію звільнили...».

У травні 1944 р. командування дивізії повідомило начальнику Головного управління кадрів про те, що екіпаж у складі офіцерів – Герой Радянського Союзу Іван Іванович Даценко, Герой Радянського Союзу Григорій Іванович Безобразов, а також гвардії майор Микола Олександрович Завірохін – у ніч проти 19 квітня 1944 р. не повернулися з бойового завдання й до 10 травня 1944 р. нічого про себе не повідомили. Невдовзі сестрі вручили сповіщення, у якому значилося, що Іван Іванович Даценко «зник безвісти 18 квітня 1944 р. під час виконання бойового завдання». Такою є офіційна версія долі Героя.

На початку 1990-х рр. у районі смт Брюховичі Львівської області пошуковці знайшли уламки бомбардувальника, на якому, імовірно, літав Іван Іванович Даценко. Хоча останків тіл членів екіпажу виявити не вдалося, на місці можливої загибелі відважних авіаторів зведено пам'ятну стелу з їхніми іменами.

Лист Івана Івановича Даценка сестрі Дарині. 9 квітня 1944 р.

Курсант Першого Чкаловського військового авіаційного училища льотчиків ім. К.Е. Ворошилова Іван Іванович Даценко. Кінець 1930-х рр.

НАГРАДНОЙ ЛИСТ 97

В. С. С. Чич
У

На командира звена 10 Гвардейского Авиационного Полка Дальнего Действия Гвардии старшего лейтенанта ДАДЕНКО Ивана Ивановича.

к званию "ГЕРОЙ СОВЕТСКОГО СОЮЗА".

наименование награды

1. Год рождения 1918.
2. Национальность Украинец
3. Соц. положение Служащий.
4. Партийность и стаж Член ВКП/б с 1940г.
5. С какого времени в К. А. с 1937 года.
- Участие в гражданской войне Участствует в Отечественной войне с 22.6.41г.
7. Ранения и контузии Имеет такое ранение 26.6.42.
8. Представлялся ли ранее к награде, когда и за что Представлялся за образцовое выполнение боевых заданий.
9. Какие имее награды и поощрения и за что Орден "Красное Знамя" 31.12-42г. Медаль "За оборону Сталинграда" 22.12.42г.
10. Служба в белой или других буржуазных армиях и пребывание в плену В белой и других армиях не служил, в плену не был.
11. Постоянный адрес _____

1. Краткое и конкретное изложение личного боевого подвига или заслуг.

составляется в штабе войсковой части соединения

В действующей Красной армии с 22.6.41 года. За период Отечественной войны в составе экипажа: штурман Гвардии старший лейтенант ВАСИЛЬЕВ и стрелок - радист Гвардии старший сержант СЕДИНОВ, совершил 213 боевых вылетов, из них: 14 боевых вылетов ночью. 7 раз летал на бомбардировку военно-промышленных объектов в г. Мюльхау Германии: Ленинград 12.4, 14.4, 16.4, и 28.4-43, Тильзит - 20.4-43г., Инстербург 22.4.43, Брест - 4.5.43г.

За отличное выполнение боевых заданий на фронте борьбы с немецкими захватчиками 31.12-42г. награжден Орденом "Красного Знамени". После награждения совершил 104 боевых вылета, из них: 3 раза летал ночью в сложных метеоусловиях на ликвидацию окруженной группировки под Сталинградом. Совершил 7 боевых вылетов на бомбардировку военно-промышленных объектов фашистской Германии: Ленинград 12.4, 14.4, 16.4, 28.4-43 года, Тильзит - 20.4, Инстербург 22.4.43г. Брест - 4.5.43г. В полку считается исключительно отважным, неутомимым и расчетливым летчиком. Летает в сложных условиях дня и ночи. При бомбешении, независимо от противодействия, как правило летает на сколько выходов на высоте обеспечивающей точность бомбометания. Во всех совершаемых боевых вылетах не было ни одного возвращения не выполнив задания. Исключительно грамотно экploатирует материальную часть. Его самолет обрабатывает второ-ресурс на 100-120 процентов. Экипаж выводит боевые задания на звание устами и предает в своих

возможностей, а на фронте вылетом увеличивает боевую нагрузку. На всех типах самолетов налетел 1000 часов, из них: 214 - днем, 786 - ночью. Дисциплинирован, надежен и в полете и в аэропорту. Политически развит хорошо. Принимает активное участие в работе парторганизации эскадрильи. Делу партии Ленина-Сталина и Социалистической Родине предан.

За образцовое выполнение боевых заданий командования на фронте борьбы с немецкими захватчиками и проявленные при этом героизм, за образцы боевой работы и стойкости в исполнении государственной награды - присвоения звания "ГЕРОЙ СОВЕТСКОГО СОЮЗА".

КОМАНДИР 10 ГВАРДЕЙСКОГО АП ИЛ
ГВАРДИИ ПОЛКОВОДИК- *Чич* (КИ ЧИ В).

"8" августа 1943г.

II. Заключение вышестоящих начальников.

Отважный летчик-командир. Неудовольный в работе. Показывает образец героизма. До конца предан нашей Родине. Несмотря на несение напряженной работы является парторгом эскадрильи. Летает отлично и без происшествий, как правило перерабатывает второ-ресурс на своем самолете.

Достоин присвоения звания "ГЕРОЙ СОВЕТСКОГО СОЮЗА."

КОМАНДИР 3 ГВАРДЕЙСКОГО АП ИЛ
ГВАРДИИ ПОЛКОВОДИК- *Зубов* / БРОВКО /

"9" августа 1943г.

III. Заключение Военного Совета округа.

Достоин высшей Правительственной награды - присвоения звания "ГЕРОЙ СОВЕТСКОГО СОЮЗА."

КОМАНДИР 3 ГВАРДЕЙСКОГО АК ИЛ
ГВАРДИИ ГЕНЕРАЛ-МАЙОР АВИАЦИИ
/ ВОЛКОВ / *С. Волков*

"11" августа 1943г.

Присвоено звание
Героя Советского Союза
с вручением Ордена Ленина
и медали "Золотая Звезда"

Указ от 18.09.43г.

IV. Заключение Наградной Комиссии НКО СССР.

94/59

Наградной лист про представления Ивана Ивановича Даденко до звания Героя Радянского Союза. 9 сентября 1943 г.

Курсант Першого Чкаловського військового авіаційного училища льотчиків ім. К.Є. Ворошилова Іван Іванович Даценко (ліворуч) із товаришем. Кінець 1930-х рр.

Дорогий мій Миколичу...
Вашою листівкою кинулася цілюща крапля.
Дарю Іванку! Коли він зрештою
зрештою Іванку, то він має не отримати
лістички що він їх отримав. Тому і
поділимся поемами отримав.
Почти він має листівку, а ще не одержав
а ще, що залишилося Іванку виставити
новинки скоро одержати, чимало
лісти одержав.
Він пишався як загибів Іван.
Моя душа ще несе тугу
і неласку по ньому. Це було в квітні
листу з радості Абова в той час
вбили злітки Іванку його виставили
і мене літає вті і все це дарю, кожному
так не можна було Іванку. Так Іванку
Іванку і не бачив, коли героїчно загинув.
Іванку був дуже гарний мій товариш
Він великий і сильний і краще не розрачувався як
Іванку, ніж того як Іванку не виставили
копівку на свій обличчя і дає зараз
Миколичу тільки радості свідати по Іванку
виставили що його зиле, а не все Іванку
виставили Іванку без ідеї Іванку
так воно і є. Що не Іванку
Іванку залишилося Іванку
Іванку тебе загибів, а ч
Іванку великий Іванку Іванку
Іванку Іванку Іванку Іванку
Іванку Іванку Іванку Іванку

Полтавская область
Диканский район
село Терзинский Яр
Фесенко Дарю Іванку
Полтава 26.4.45
Иванку Д.

Лист Героя Радянського Союзу Миколи Павловича Жугана Дарині Іванівні Фесенко – сестрі Івана Івановича Даценка. 1945 р.

ДИКАНСКИЙ РАЙОННЫЙ Военный КОМИССАРИАТ Полтавской области
ИЗВЕЩЕНИЕ
Ваш брат герой Советского Союза гв. капитан
Доценко Иван Иванович
Фамилия, имя, отчество
1918 г.
№ 2/385.
Уроженец: Полтавской обл. Дикан. р-н с. Терзин. Яр
находясь на фронте Отечественной войны, пропал без вести
24 апреля 1942 г. при выполнении боевого задания.
Настоящее Извещение является документом для возбуждения ходатайства о пенсии (приказ НКО СССР №)
П. М. Диканский Райвоенком ст. лейтенант Нач-н 2 части РВН ст. лейтенант
Друк. газеты „Рад. Дик.“ БС 00008.

Сповідення про зниклого безвісти Івана Івановича Даценка. Травень 1944 р.

Форма № 4
ИЗВЕЩЕНИЕ
Ваш сын супруг ст. сержанта
Даценко Василий Иванович
(муж, отец брат, военное звание)
уроженец с. Тер. Яр.
в бою за социалистическую Родину, верный воинской присяге, проявив героизм и мужество, находясь на фронте был убит без вести
26 апреля 1942 г.
(убит, равен, умер от ран)
похоронен
настоящее извещение является документом для возбуждения ходатайства о пенсии на основании приказа НКО СССР №
26 апреля 1947 г.
Диканский Райвоенком
Ходяковская

Сповідення про зниклого безвісти Василя Івановича Даценка. 26 квітня 1947 р.

Студент Писарівщанського ветеринарно-зоотехнічного технікуму Іван Іванович Даценко. Кінець 1930-х рр.

**ЦЕНТРАЛЬНЫЙ АРХИВ
МИНИСТЕРСТВА ОБОРОНЫ
РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ**

"29" мая 2002г.

№ II / 16558

142100, г. Подольск, Московской обл.

Генеральному директору
мемориального комплекса
"Национальный музей истории
ВОВ 1941-45гг".
ул. Январского восстания, 44
г. Киев, 01015
на № 270 от 26.3.2002г.

АРХИВНАЯ СПРАВКА

В картотеке учета офицерского состава значится Герой Советского Союза капитан Даценко Иван Иванович, 1918 г.р., урож. Подтавской обл., Диканского р-на, с. Чернечий Яр". В Красной Армии с 1.9.37г. Зачислен курсантом в I Чкаловское военное авиационное училище им. Ворошилова приказом № 0132 1.9.37г.

Приказом НКО № 05124 от 19.11.40г. присвоено звание "лейтенант" после окончания вышеуказанного училища и назначен на должность летчика 93 дальнебомбардировочного авиационного полка.

В Великой Отечественной войне службу проходил: пилот 98 ДБАП с 15.8.41г.; летчик 752 авиационного полка дальнего действия с 8.4.42г.; командир звена 10 гв. АПДД с 6.10.42г.; зам. командира эскадрильи 10 гв. АПДД с 20.8.43г."

19.4.44г. не вернулся с боевого задания. Исключен из списка КА приказом ГУК НКО № 01957 от 17.6.44г."

В картотеке учета награжденных значится: "гв. ст. лейтенант Даценко Иван Иванович, 1918 г.р., командир звена 10 гв. авиационного полка Дальнего действия, награжден: - орденом "Красного Знамени" № 48788 Указом ПВС СССР от 31.12.42г. Присвоено звание Героя Советского Союза Указом ПВС СССР от 18.9.43г. (номера ордена Ленина и медали "Золотая Звезда" не указаны).

Зам. начальника отдела

Исп. Милова
Вешкина
Белобородова
юг

 Довгерд

Тип. ЦАМО

При ответе сослаться на наш номер и дату.

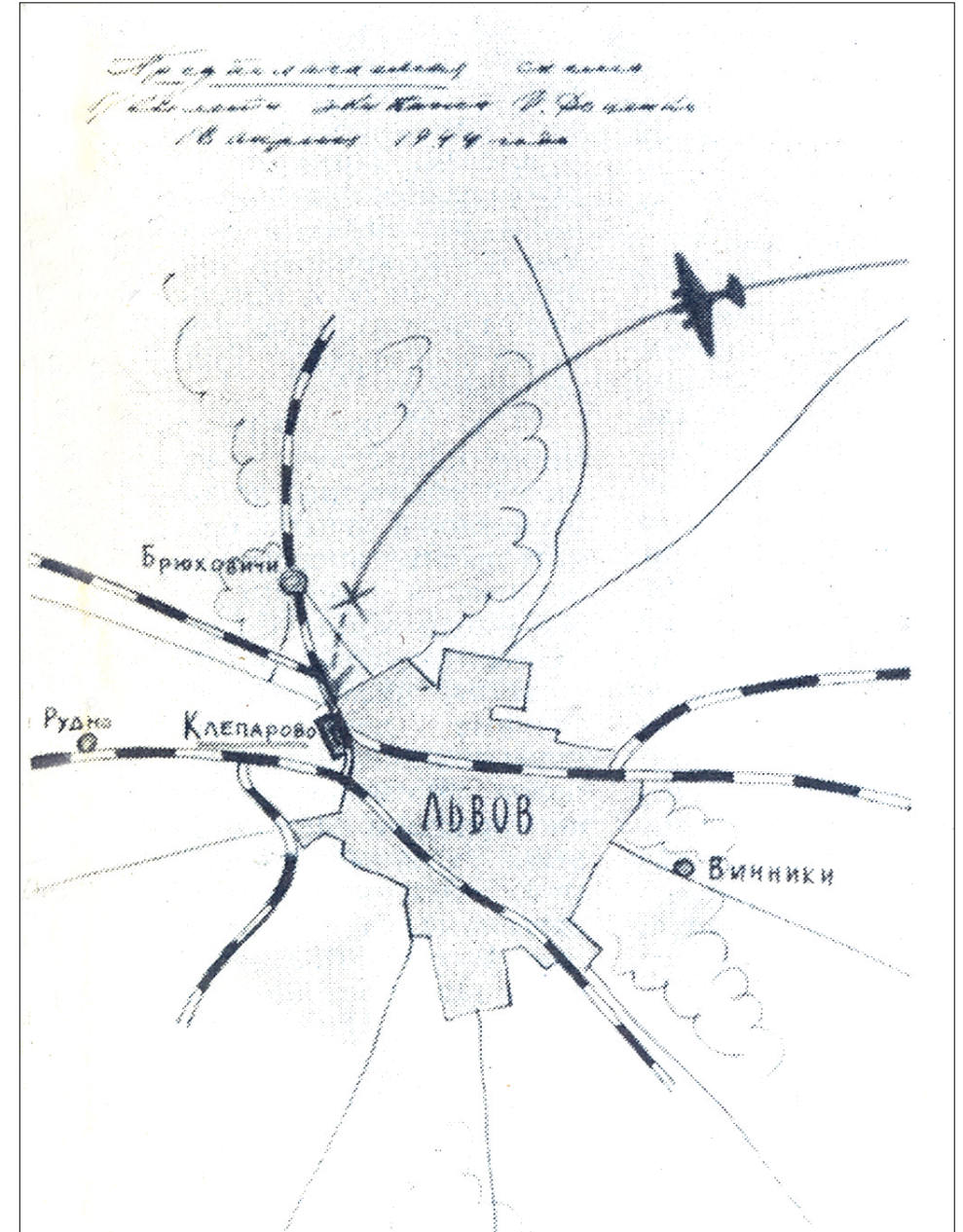

Схема-реконструкция последнего вильоту екіпажу Івана Івановича Даценка.

ВОЖДЬ

З 27 квітня до 29 жовтня 1967 р. на о. Сент-Елен у Монреалі (провінція Квебек, Канада) відбувалася всесвітня виставка «Експо-67» на честь 100-літньої річниці Канадської конфедерації. У ній узяли участь 62 країни світу. Своїми досягненнями ділилися й делегати від Радянського Союзу, серед яких був і знаменитий танцюрист Махмуд Есамбаєв. Його, як і багатьох артистів із СРСР, запросили виступити перед учасниками та відвідувачами виставки. У відповідь представники канадського уряду запропонували Махмуду Есамбаєву вибрати, що він хотів би побачити в їхній країні. Артист захоплювався танцями народів світу, тому попросив здійснити екскурсію до корінних мешканців Американського континенту – індіанців. Прем'єр-міністр Канади Лестер Пірсон організував гостям огляд резервації племені з союзу ірокезів – могавків.

Про зустріч стало відомо з розповіді артиста на нараді працівників культури, яка відбулася в Житомирі 29 березня 1991 р. Зберіглася її стенограма: «У цей день був вихідний. Приїхали ми. Одночасно танцювали 800 – 900 осіб: чоловіки, жінки, діти. Гарно до неможливості! Я запитую: «А де ж вождь?» І тут побачив, що назустріч іде високий, міцної статури чоловік. Весь прикрашений, на голові – святковий убір із пір'я. Він був мого зросту, можливо, навіть вище. Поруч із вождем стояла його прекрасна дружина-індіанка. І тут він вклонився і каже: «Здоровенькі були! Доброго дня. Щасливий, що до нас завітали. Будь ласка, прошу до моєї хатини». – «Ви що, по-українськи говорите?» – питаю. – «А що? Я українець». Кажу йому: «Як, ви – вождь індіанського племені?» Він каже: «Батько наш помер 12 років тому. Жінка моя – донька його». Я пішов до вождя. У нього чотири сини. Дружина – справжня індіанка, донька вождя. Вона і діти говорять українською. Запитую: «Ви звідки?» Каже: «З-під Полтави». Звали його Іван Даценко. Але в племені його називають Poking Fire, по-нашому – Пронизуючий Вогонь...

Далі артист повідомив, що вождь спілкувався з делегацією російською мовою, з перекладачем – англійською, а з одноплемінниками – місцевим діалектом. Англійською його ім'я звучало як Джон Маккобер. Наприкінці розмови він зізнався Махмуду Есамбаєву, що тужить за Батьківщиною, й попросив надіслати йому листівки з краєвидами рідної України.

Вождь Пронизуючий Вогонь. Канадські листівки. 1950 – 1960 рр.

Про те, що він Герой Радянського Союзу, вождь танцюристу не повідомляв, у цьому його запевнив професор Монреальського університету, який був свідком розмови.

Повернувшись на Батьківщину, Махмуд Есамбаєв не оприлюднював дивовижну інформацію. Лише на початку 1980-х рр. в інтерв'ю журналу «Радянський екран» уперше розповів, що, перебуваючи в 1967 р. в Канаді, зустрівся з вождем індіанського племені, який родом з України, але імені його не назвав. За кілька років по тому кореспондент газети «Труд» побачився з Махмудом Есамбаєвим і більш детально розпитав про унікальну зустріч. Цього разу актор назвав ім'я – Іван Даценко, а також село, звідки той був родом. Надрукований нарис набув широкої популярності. Однак із часом артист відмовився спілкуватися з журналістами на цю тему, а перед смертю спростував історію про індіанського вождя-слов'янина. Підтвердити її документально неможливо через знищення особистого архіву Махмуда Есамбаєва в м. Грозний під час Чеченської війни.

Крім танцюриста, з індіанським вождем на «Експо-67» зустрівся і радянський посол у Канаді Іван Фадейович Шпедько. Про зустріч він розповів дипломату Володимирі Михайловичу Семенову, який через декілька років дізнався від знайомих, що справді якийсь «не індіанець» був прийнятий у плем'я як менеджер туристичного бізнесу з показом місцевих танців. Як керівник, він отримав статус вождя й ритуальне ім'я Poking Fire (Пронизуючий Вогонь). В індіанському племені в нього склалася сім'я, але з дітьми налагодити зв'язку не вдалося.

А тим часом на Полтавщині, у родині Героя Радянського Союзу Івана Івановича Даценка жевріла надія на його повернення, попри те, що на льотчика надійшла

«похоронка». Сподівання підживлювалися дивними історіями, пов'язаними з ім'ям Героя. Зокрема, наприкінці 1960-х рр. у Чернечому Яру готувалися до перейменування села на Даценківське, але несподівано, без жодних пояснень, ініціатива не була реалізована, село так і не отримало нової назви. Ця обставина виявилася напрочуд дивною, оскільки в ті часи Герої Радянського Союзу мали авторитет і пошану. У 1970-х рр. у гості до сестри Івана Івановича Даценка завітали двоє чоловіків, які українською мовою з відчутним акцентом попросили напиться води. Далі розпитували Дарину Іванівну про її життя, а також про життя рідних, зокрема й брата. На згадку залишили кілька купюр канадських доларів. Жінка тривалий час боялася показати валюту, оскільки в СРСР за її зберігання можна було дістати покарання.

Довідавшись наприкінці 1990-х рр. із газет про дивовижну зустріч Махмуда Есамбаєва з індіанським вождем, свій пошук розпочала племінниця Івана Івановича Даценка – Ольга Василівна Рубан. Жінка написала листа танцюристів, але відповіді не одержала, тому що він на той час помер. Вона також неодноразово зверталася по допомогу до Українського товариства Червоного Хреста, канадських газет, громадських установ, але щоразу отримувала відмови, оскільки брак конкретної інформації унеможлилював результативний пошук.

У 2002 р. на звернення Ольги Василівни Рубан була підготовлена телепередача з циклу «Чекай на мене», присвячена ймовірному «перевтіленню» Героя Радянського Союзу Івана Івановича Даценка на індіанського вождя. Журналістам удалося розшукати кілька членів радянської делегації «Експо-67», які представили оригінальне фото індіанця, з яким зустрічалися майже 40 років тому. Московські експерти-криміналісти Інституту судово-медичних експертиз ідентифікували світлини льотчика Героя Радянського Союзу Івана Івановича Даценка й індіанського вождя Poking Fire й майже зі стовідсотковою достовірністю довели, що це одна й та сама людина.

Сергій Копилець – один із керівників товариства «Україна», яке підтримувало зв'язки з українською діаспорою, переповів Ользі Василівні Рубан історію полковника британської армії, українця за походженням, Віктора Калениковича Роєнка. У 1953 р. полковник полював на лосів у провінції Онтаріо. Заблукавши в лісі, вийшов до незнайомої річки, біля якої у воді бавилося двоє маленьких індіанців, котрі розмовляли по-українському. Роєнко звернувся до них рідною мовою. Діти здивувалися приходу чужинця, а потім познайомили полковника з батьками. Схожість виявилася дивовижною: їхній тато був з-під Полтави (прізвища, щоправда, не назвав). За професією індіанець був льотчиком. Окрім того, Василь (так він себе назвав) виявився зятем ще живого тоді вождя племені.

Через деякий час із Москви Ользі Василівні Рубан повідомили, що індіанський вождь Джон Маккомбер (Пронизуючий Вогонь) справді значився серед громадян Канади, але вже помер. У нього залишилося четверо дітей, однак зустрітися з ними неможливо, оскільки плем'я могоквів спростовує офіційні запити щодо перебування в них вождя-слов'янина...

Вождь Пронизуючий Вогонь із родиною. Канадська листівка. 1950-ті рр.

Вождь Пронизуючий Вогонь на виставці «Експо-67». Фотографії відвідувачів виставки. 1967 р.

Версії

В архівах України не вдалося знайти жодних документів на підтвердження перевтілення Івана Івановича Даценка у вождя Poking Fire індіанського племені могавків. Однак ця історія набула резонансу і стимулює до пошуків правди багатьох істориків, журналістів, збуджує творчу уяву кінематографістів. Як наслідок – з'являються найрізноманітніші версії.

За найпоширенішою, Іван Іванович Даценко міг урятуватися після вибуху літака в повітрі, потрапити в полон, а по війні – в американську зону окупації Німеччини. Звідти як біженець перебрався до Канади, у пошуках заробітку прижився в індіанському племені й став його вождем. Про себе колишній льотчик нікому не надав жодної інформації, оскільки знав про осудливе ставлення в Радянському Союзі до втікачів за кордон, особливо якщо він – колишній радянський офіцер, нагороджений найвищою відзнакою країни. Така новина могла привернути увагу органів КДБ до родини колишнього захисника Вітчизни. Крім того, у племені могли бути суворі порядки, і «не індіанець» мав незначні шанси стати вождем.

За іншою версією, льотчик-герой зумів вистрибнути з парашутом, однак потрапив у німецький полон, звідти втік і перейшов лінію фронту. На радянській території опинився в руках СМЕРШу і був відправлений у табір до Сибіру. На етапі знову втік, дістався Чукотки і за сприяння місцевих мешканців перетнув Берингову протоку. На Алясці його підібрали американські льотчики, відвезли до м. Торонто, а там виснаженим й обезсиленим втікачем із СРСР стали опікуватися місцеві індіанці.

Дослідники життєвого шляху Івана Даценка шукають підтвердження зміни його ідентичності, а тим часом сенсаційна розповідь танцюриста Махмуда Есамбаєва про вождя-українця й далі живе власним життям. Їй присвячені численні публікації, які все більше «обрастають» приголомшливими подробицями. За мотивами версій український режисер Михайло Іллєнко зняв художній фільм «ТойХтоПройшовКрізьВогонь» (2012), а митці слова презентували книги: П. Я. Михайлик, Я.М. Городницька, О.А. Кривобок. «Герой з-під Диканьки – вождь індіанського племені Канади» (2006), О.В. Щербаков «Небо і земля Івана Даценка» (2010). Історія також була представлена на виставці «Українці у світі» Петра Ющенка та в документальних телевізійних проектах: «Секретний фронт» (2015), «Зроблено в Україні» (2015) тощо.

Таємниця цієї унікальної історії – в одвічному прагненні нащадків до незвичного й загадкового, а також у твердій упевненості в кращому майбутньому...

Міністерство культури України
Державне агентство України з питань кіно
Інсайтмедіа продюсерський центр

ФІЛЬМ
Михайла Іллєнка

ТОЙ ХТО ПРОЙШОВ КРІЗЬ ВОГОНЬ

ЗАСНОВАНО НА
РЕАЛЬНИХ
ПОДІЯХ

Афіша фільму «ТойХтоПройшовКрізьВогонь».
2012 р.

Науково-популярне видання
ґрунтується на матеріалах фондів
Національного музею історії України
у Другій світовій війні.

Опубліковано в межах проекту «З музейного досьє»,
мета якого – розповісти про видатних українців.

© Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс

01015, м. Київ, вул. Лаврська, 24

www.warmuseum.kiev.ua

Київ, 2018